

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2017

MATSHWAO: 80

NAKO: Dihora tse 2

Pampiri ena e na le maqephe a 12.

DITAELO HO MOHLAHLUWA

1. Pampiri ena e arotswe DIKAROLO TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso (30)
KAROLO YA B: Kgutsufatso (10)
KAROLO YA C: Tshebediso ya puo (40)

2. Araba dipotso TSOHLE.

3. Qala KAROLO E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.

4. Seha mola qetellong ya KAROLO E NNGWE le E NNGWE.

5. Nomora dikarabo tsa hao feela jwalo ka ha dipotso di nomorilwe pampiring ya dipotso.

6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao.

7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng.

8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao tjena:

KAROLO YA A: Metsotso e 50
KAROLO YA B: Metsotso e 30
KAROLO YA C: Metsotso e 40

9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

Karolong ena o fuwe mefuta E MMEDI ya ditema. Bala le ho boha tema E NNGWE le E NNGWE, araba ka lentswe LE LE LENG feela moo ho hlokehang, ntle le haeba potso e hloka tlhaloso kapa karabo e teletsana.

POTSO YA 1

Bala tema ena e latelang ka hloko, e be o araba dipotso tse hlahang tlasa yona.

TEMA YA A

RASEBATA:	Ka wa. Ha ke wa ke sheba hodimo, ka bona Motshwane a se a le hodimaka.	
LEOKA:	Motshwane, o bolela Motshwane ...	
RASEBATA:	Ke bolela yena Motshwane molekane wa ka.	
LEOKA:	Ka nnete o a ntshosa.	5
RASEBATA:	Le nna ke ile ka tshoha haholo. Ka bona a se a betlile meno a batla ho nqetella. E ne e le pherekano eo motho a neng a sa bone wa habo hantle. Ka hopola hore mohlomong o entse phoso. Ha ke re, 'Motshwane ke nna!' A bua ka kgalefo a re, 'Ke wena Rasebata, ke kgale ke o batla, mme kajeno ke o fumane.'	10
LEOKA:	Rasebata!	
RASEBATA:	Butle morena, ke qetelle seo ke se buang etswe ke kgathetse ke ho lelera hara bosiu. A ntlhaba sefubeng mona. A hla a le nyafa ka matla. Ka bona hantle hore nke ke ka hlola ke kgona ho ema ke itwanele hoba ke ne ke fedile matla.	15
LEOKA:	Jwale?	
RASEBATA:	Yaba ke kwala mahlo, mme ke fehelwa haholo eka ke nehela moya hore a tle a hopole hore tjhoba le letse phoka. La sebetsa leqheka leo. Ya tswela pele ntwā ke ntse ke rapalletse moo banna ba nkgatikela. Eitse ya heso ha e tjetjha ha nkuwa ditopo, le nna ka nkellwa. Ke hona moo ke utlwileng Motshwane a re ho e mong wa bahlabani ba Maqhama, 'Ke mo fumane, ke yena enwa.'	20
LEOKA:	(<i>Ka kgalefo</i>) Motshwane ke lehlabaphiyo!	
RASEBATA:	Yaba ditopo di iswa motseng ha morena Maqhama. Ke hona moo ke nnileng ka utlwa ka balebedi hore ntwā e ntse e ya jwang.	25
LEOKA:	O re Motshwane o o hlabile ka maikemisetso, Rasebata?	
RASEBATA:	E, morena.	

LEOKA:	Rasebata, ithoballe ngwana monna re tla tsoha re di bona.	
RASEBATA:	Ke kgathetse morena.	
LEOKA:	Na o ne o tseba hore hosane ke tsatsi le leholo, leo ka lona ke lokelang ho beha Motshwane ho ba ramotse wa Ha-Phooko?	30
RASEBATA:	Ke ne ke sa tsebe, morena.	
LEOKA:	Ho jwalo.	
RASEBATA:	Ha ho lebote morena.	
LEOKA:	Empa ke fetotse maikutlo a ka. Hosane ke tla tsoha ke bitsa banna hore ba mo tsohelle hoseng, ba mo tshware ba tle le yena kwano. Tsamaya o ithoballe Rasebata, re tla di bona hosane. Tsohle di se di lokile. Tlo ke o bontshe phaposi eo o tla phomola ho yona. Ba lapa la hao ke tla ba romela molaetsa hore ba finyelle kwano e sa le hoseng hobane ha o ka kena motseng, o ka tloha wa tsosa dibata masene. Ha e be boroko.	35 40
RASEBATA:	Kgotso, morena.	
	<i>(Ke ha Motshwane. O qeta ho tsoha hoseng.)</i>	
MOTSHWANE:	Mohatsaka, le fihlile tsatsi leo e leng kgale re le emetse bophelong ba rona. Ke kgale motho a sebetsa a ntse a lebelletse moputso, mme kajeno re se re fumane seo re neng re se batla.	45
MMANEO:	O hle o apare hantle he hore ho bonahale hore o mang.	
MOTSHWANE:	<i>(Ka bokaako)</i> Ke tla ikina hore ba boi ba tjhethjhe.	
MMANEO:	Ho hlabilwe kgomo tse kae moreneng?	
MOTSHWANE:	Ha ke nepe hantle empa ke utlwile eka ho thwe ho wele tse robedi le dikgutshwane tse mashome a mahlano. Setjhaba se tla kgora kajeno hoba morena o beha ramotse e seng ramotsana.	50
MMANEO:	Ke utlwa basadi ba se ntse ba phethesela ka ntle. Ho tla dubeha kajeno. <i>(Ho a kokotwa monyako, Motshwane o a ya. O teana le Letebele le banna ba bahlano.)</i>	55
MOTSHWANE:	Keng na banna, kajeno ke tihakelwa hoseng hakaana ke batho ba hlomphehang jwalo ka lona?	
LETEBELE:	Ha re a tjhaka.	
MOTSHWANE:	Le a feta?	

LETEBELE:	Ha re fete hobane morena o itse re tlo o bitsa o ke o hlahe moreneng hanghang.	60
MOTSHWANE:	Ke ntse ke re ke tla itokisa hona jwale. Le ka bolella morena hore ha ke eso itokise.	
LETEBELE:	Ke bona ho se na phoso leha o so itokise hoba ho na le ntho eo a o batlelang yona ka potlako.	65
MOTSHWANE:	Ka nnete tlotla ena e tla re tlisetsa tse ngata. Ha ke se ke batleha hoseng hakana, e tla ba ho na le qaka eo a batlang hore ke tlo mo thusa ka yona.	
LETEBELE:	Phakisa Motshwane ha re na nako ya ho ya lolololo. Ke romilwe le banna bana, mme o a ba bona hore ha ba na nako, mosebetsi o mongata oo nna le bona re tshwanetseng ho o etsa.	70
MOTSHWANE:	Ho lokile ke a tla, Letebele. Le ka tswela pele le bolelle morena hore ke tla be ke le moo hona jwale.	

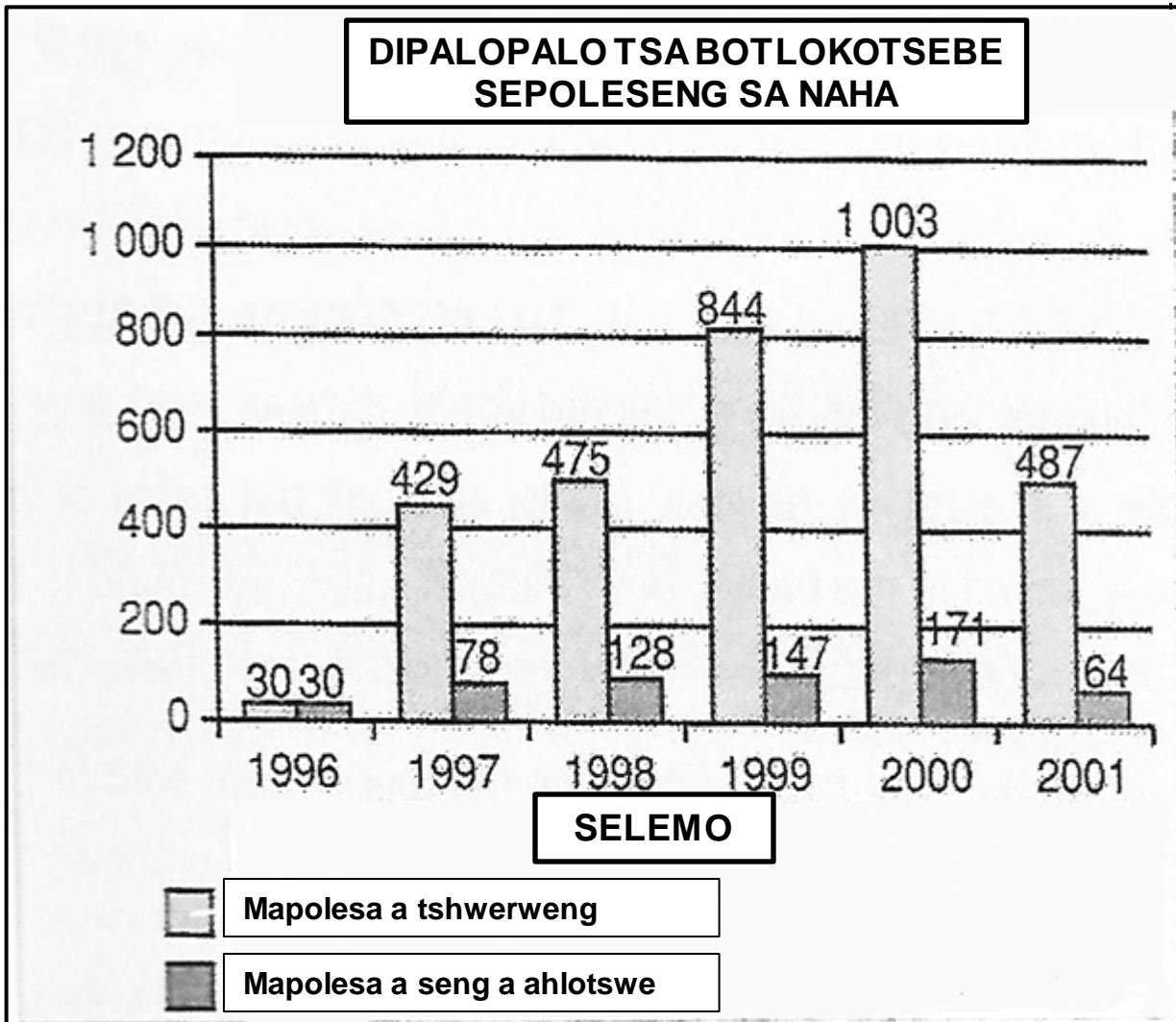
[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Kgabane ha di rwesane mekadi*, NP Maake, 1995]

- 1.1 Ke lentswe lefe le bolelang motswalle temeng? (Sheba mela ya 1–5) (1)
- 1.2 Diketsahalo tsa tema ee di etsahalla motseng ofe? (1)
- 1.3 Ke polelo efe e bontshang hore Motshwane ha e sa le a rerile ho bolaya Rasebata? (Sheba mela ya 6–10) (2)
- 1.4 Qoholla lentswe le re tsebisang temeng hore Rasebata o ile a tsamaya nako e telele, a ya kwana le kwana a batla ho ya fihla motseng wa habo. (Sheba mela ya 12–15) (1)
- 1.5 Mokete oo Motshwane a neng a itokisetsa ho ya ho wona, e ne e le wa eng? (1)
- 1.6 Hlalosa ka dintlha TSE PEDI tse bontshang kamoo Motshwane a ileng a hlaba Rasebata ka sehloho kateng. (Sheba mela ya 12–15) (2)
- 1.7 Ke dintho dife TSE PEDI tse nnetefatsang hore morena o ne a sa thabela se entsweng ke Motshwane ntweng? (Sheba mela ya 35–37) (2)
- 1.8 Morena Leoka ke motho ya nang le toka. Tiisa ka lebaka. (2)
- 1.9 Puisano ya Motshwane le mohatsae meleng ya 44–48, e re senolela dikamano tsa mofuta ofe lapeng leo? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.10 Ke ntho efe e bontshang phapano dipakeng tsa Motshwane le Rasebata? (Sheba mela ya 17–22) (2)

- 1.11 Morena Leoka o ne a bolela eng ka mantswa a latelang?
'... hobane ha o ka kena motseng, o ka tloha wa tsosa dibata masene.'
(Sheba mela ya 35–40) (2)
- 1.12 Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang. Nehelana ka lebaka la karabo ya hao.
Motshwane ha a ne a bua ka 'dikgutshwane' o ne a bua ka ... (Sheba mela ya 50–52)
- A dikgomo le dipodi.
 - B dikgomo le dinku.
 - C dipere le dikolobe.
 - D dinku le dipodi.
- (2)
- 1.13 Tiisa polelo e latelang ya morena Leoka, o ntse o ikamahantse le ditaba tsa tema.
'Motshwane ke lehlabaphiyo.' (2)
- 1.14 Dumellana le polelo e latelang o be o nehelane ka lebaka la karabo ya hao.
Motshwane o tshwanelwa ke kotlo eo morena a reng o tla mo fa yona. (2)

Boha tema e latelang, ebe o araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA B

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa Lesedinyaneng la *Mail and Guardian*, Phato 2004]

- 1.15 Ke selemong sefe moo palo ya mapolesa a ahlotsweng, e neng e lekana le ya a tshwerweng? (1)
- 1.16 Ke dilemong dife TSE PEDI (ho sa kenyelletswa 1996) moo palo ya mapolesa a ahlotsweng e bileng tlase ho feta dilemong tse ding? (1)
- 1.17 Ho ya ka kerafo ee, o ka re ke selemong sefe moo botlokotsebe bo neng bo le matla haholo sepoleseng sa naha? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)
- 1.18 Dipalopalo tsa selemo sa 2001, di re tsebisang ka maemo a botlokotsebe sepoleseng sa naha nakong eo? Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola dintlha TSE SUPILENG, tse bontshang kamoo motho e ka bang moeti ya thabelwang kateng.

DITAELO

1. Ngola dipolelo TSE SUPILENG, tse phethahetseng. Mantswe e be A SA FETENG a 70.
2. Nomora dipolelo tsa hao ho tloha ho 1 ho ya ho 7.
3. Ngola ntlha E LE NNGWE feela polelong ka nngwe.
4. Ngola ka mantswe A HAO.
5. Qetellong ya kgutsufatso ya hao, bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng ka masakaneng.

TEMA YA C**E BA MOETI YA THABELWANG**

Nako ya matsatsi a phomolo ke eo re thabelang maeto ka yona. Leha e le nako e monate empa e baka mathata ha motho a etile kapa a etetswe. Ho natefelwa ke leeto, hopola tse latelang: dijo di theko e hodimo. Kahoo reka kapa o ntshe tjelete ya dijo e le ho nolofalets'a monga ntlo, haholo ha o le motho ya ratang dijo kapa o etile le bana. O hlokomele hore o se ete le batho ba bangata hobane mathata a ka hlaha nakong ya ho robala. Ho seng jwalo, o ka itlela le materase ho qoba bothata ba mofuta ona.

Disebediswa tsa motlakase tse kang theleveshene e ratwang ke bana, ketele, setofo, jj. di ja motlakase o mongata. Ho molemo hore o thuse ka lethonyana hore monga ntlo a se sulafallwe, mme a ba a tatela hore le tsamaye.

Ha ho na motho ya ratang ho sala ka mekitlane e hodimo. Ha o etile sebedisa metsi ka tekano o tlohele ho tlatša bate kapa ho dula nako e telele shawareng. Ho senya metsi ho bontsha ho hloka boikarabelo, mme e ka ba sona sesosa sa hore o se hlole o amohelwa hape.

Mesebetsi ya ho pheha, ho hlatswa le ho tereka diaparo, e lokela ho kopanelwa. O se ke wa qhanolla, wa phutha matsoho wa boha ha ngwale e kgiba. Hlwekisa kamore ya hao, o thuse hohle moo o kgonang teng. Ha o qeta ho hlapa, hlatswa bate hore e mong a e fumane e le maemong a lokileng.

[E qotsitswe le ho fetolelwa ho tswa makasineng wa *Move*, wa Pudungwana 2015]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

Bala papatso e latelang, e be o araba dipotso tsa manollo ya setshwantsho le tshebediso ya puo.

TEMA YA D

LAEBORARI YA MAKGONATSOHLE

MMAMPODI YA ITLHOMMENG PELE!

Fumana tse latelang?

- Tlhahisoleseding ya mefutafuta.
- Dibukakgakollo le dibukantswe tsa dipuo tsohle.
- Dikoranta tsa letsatsi le letsatsi.

MATSATSI A TSHEBETSO:
Mantaha ho isa Labohlano - 07h00 ho ya ho 20h00.
Moqebelo le Sontaha – 08h00 ho ya ho 15h00.

EKETSA TSEBO, NONTSHA KELELLO!!

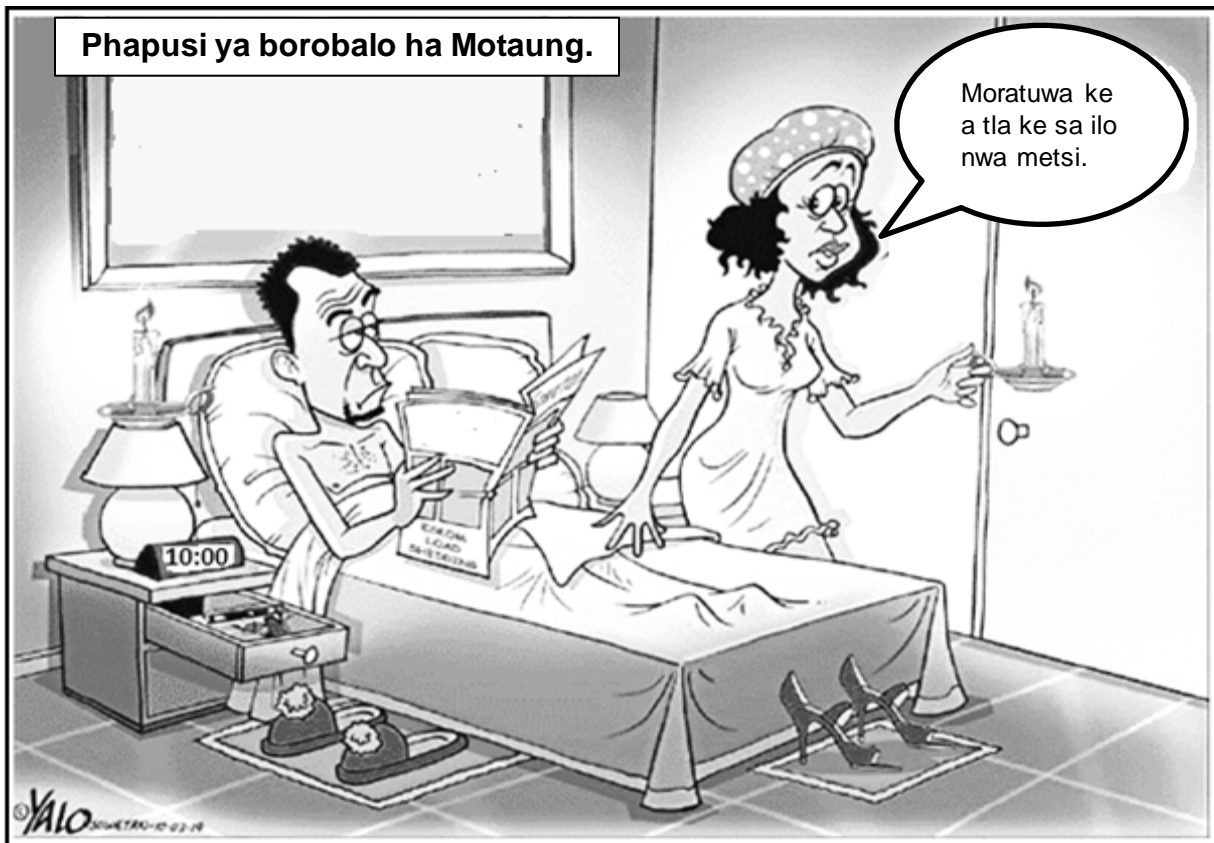
[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa ho <http://www.google.co.za/url>]

- 3.1 Nehelana ka lebitso la laeborari e bapatswang. (1)
- 3.2 Bolela hore laeborari ena e bulwa ka matsatsi afe a beke. (1)
- 3.3 Nehelana ka dintho TSE PEDI tse ka fumanwang ke basebedisi laeboraring e bapatswang. (2)
- 3.4 Bongata ba dibuka tse papatsong bo tshhetsa jwang molaetsa wa mantswa aa, 'eketsa tsebo, nontsha kelello'? (2)
- 3.5 Kgetha karabo e nepahetseng ho A–D. Nehelana ka lebaka la karabo ya hao. Mantswa ana, 'Mmampodi ya itlhommeng pele', a sebedisitswe ka sepheo sa ho ... basebedisi ho sebedisa laeborari ena. (2)
- A nolofalletsa
 B kgothalletsa
 C qobella
 D susumetsa
- 3.6 Tshohla hore tshebeletso e bapatswang papatsong ena, e sa le bohlokwa jwang le mehleng ena ya thekenoloji. (2)

[10]

POTSO YA 4

Bala ditaba tsa khathunu ena e latelang, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

TEMA YA E

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa ho lesedinyana la *Sowetan*, 10 Thakubele 2014]

- 4.1 Diketsahalo tse khathunung di etsahalla sebakeng sefe? (1)
- 4.2 Nehelana ka dintho TSE PEDI tse fumanwang sebakeng seo o se boletseng ho POTSO YA 4.1. (2)
- 4.3 Mme/Mosadi ya tshwereng lebone o ne a ya kae? (1)
- 4.4 Ke dintho dife TSE PEDI tse re tsebisang hore ntate ya khathunung ha a thaba? (2)
- 4.5 Hobaneng ha ho kgantshitswe ka dikerese ho sa kgantshwa ka motlakase empa mabone a le teng? (2)
- 4.6 Dumellana le taba ya hore diketsahalo tse khathunung di etsahalla sebakeng se futhumetseng. (2)

[10]

POTSO YA 5

5.1 Bala ditaba tsa tema ena, o ntano araba dipotso tse tla e latela.

Ngola mantswe a ka masakaneng ka nepo ho fa tema ena moelelo o phethahetseng. Ngola nomoro (5.1.1–5.1.9) le karabo e nepahetseng feela.

TEMA YA F**BANA BA HOLELANG MAPOLASING**

Bana ba (5.1.1) (holela) mapolasing ba bangata ka tsela e makatsang. Mokgwa wa bona ke batho ba (5.1.2) (atleha) mmeleng leha ba le tlase dilemong. Taba ya hore ba holela mapolasing, e etsa hore ba kgeswe ke botsebanyane ba ditropong. Leha ho le jwalo, ke bana ba dumelang hore (5.1.3) (ruta) e tla ntlafatsa bokamoso ba bona. Ke bathonyana ba dulang ba thabile ka mehla. O tla fumana ba (5.1.4) (ibapalla) hamonate (5.1.5) (tsela) nakong eo ba emetseng dipalangwang tse ba isang sekolong. Taba (5.1.6) (holo) ho bona, ke tshebedisanommoho e ba thusang ho hlola (5.1.7) (ho kgetholla) ke ba ditropong. Ebile ba a tseba hore ba (5.1.8) (loka) ho sebetsa ka thata ho fihlella katleho. Malapa a (5.1.9) (ha bona) leha a le maholo, a a ba tshehetsa hore ba fihlelle ditro tsa bona.

[Tema ya boiqapelo]

(9)

Boela o bale tema e latelang o ntano araba dipotso tse itshetlehileng tshebedisong ya puo.

TEMA YA G**BOLOFA BA BANA BA SEKOLO**

- 1 Ha nako ya hore batswadi ba kgutle mosebetsing e atamela, ba tla tswa ka ntlong batho ba rona, ba ya mabaleng ba ilo ipudukanya teng, e le ho fana ka tiiso ya hore ba ne ba ile sekolong. Bolofa bo bonahalang bathong ba kajeno bo qadile tjena he! Batho ba qadileng bophelo ba bona tjena, ha ba fetohle. Ba hola le ho timela ba hloka boikarabelo. 5
Motho wa bona le ha a fumane mosebetsi o jwang kapa jwang, ha a tshwarelle. Batho ba teng ba qetella e le mashodu. Ha e se hoo, e eba makgoba a tahi le dithethefatsi.
- 2 Ha e le mariha, o tla bona ba hohobisa dijase tseo ba di filweng ke basamaria ba molemo. Motho wa teng o fumane matsoho a jase a le 10
malelele ho yena, a sa leke ho a fokotsa hore e mo lekane. O e apara e le jwalo feela a dikeditse matsoho. Ha e le telele, o tla e hohobisa jwalo o fumane motho wa teng e se eka ntho e tlilo lata batho.

[E qotsitswe le ho lokiswa ho tswa bukeng ya Makomo, S Sefatsa, 1988]

5.1.10 Ke lentswe lefe leo mongodi a kgethileng ho le sebedisa ho hlalosa kamoo bana ba neng ba kgutla ba silafetseng kateng? (Sheba meleng ya 1–3) (1)

5.1.11 Lentswe kgohosa/hohobisa le moleng wa 12 le sebedisitswe ka sepheo sefe ke mongodi? (2)

5.1.12 Kgetha karabo e nepahetseng ho tse latelang A–D, o be o fane ka lebaka la karabo ya hao. Polelong e latelang: 'Bolofa bo bonahalang bathong ba kajeno bo qadile tjena he!'

Mongodi o sebedisitse lentsewe 'he!' ka sepheo sa ho ... seo a buang ka sona.

- A hatella
- B hlakisa
- C hlalosa
- D dumela

(2)

5.2 Boha setshwantsho se latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima sona.

TEMA YA H

[E qotsitse le ho lokiswa ho tswa bukeng ya *Dumelang*, RR Mokolopo et.al, 2013]

5.2.1 Ke eng e re tsebisang hore mantswa a PUDULWANENG YA A, a monahanong wa monga ona? (2)

5.2.2 Tokelo o bolela eng ha a re 'Ya se nang sekaja mmae a tele!?' (2)

5.2.3 Sebedisa lentsewe 'hlolewa' polelong ya hao, ka moelelo o fapaneng le oo le sebedisitsweng ka ona mona setshwantshong. (2)

[20]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80